

Bilgiye erişimin e-hali
**DİJİTAL
KÜTÜPHANELER**

SELÇUK AYDIN

BİLGİ hizmetleri alanındaki dijitalleşme devrimi, kütüphaneleri bina, koleksiyon, kullanıcı, personel ve hizmetler gibi temel bileşenleri ile değişime zorlamış, böylece farklı formatlarda yapılanmış kütüphaneler hayatımıza girmiştir.

Literatürde sanal kütüphane, duvarsız kütüphane, kablolu kütüphane, kâğıtsız kütüphane, sayısal kütüphane ve e-kütüphane gibi isimlerle anılan dijital kütüphaneler için farklı tanımlamalar mevcuttur. Dijital Kütüphane Federasyonu tarafından yapılan tanımda “dijital dermelerin seçilmesi, yapılandırılması, bunlara erişim sağlanması, yorumlanması, dağıtılması, bütünlüklerinin korunması ve zamana karşı varlığını sürdürmesi için, nitelikli personel dahil gerekli kaynakları sağlayan kuruluş” olarak tanımlanan dijital kütüphaneler, “Dictionary for

Library and Information Science” adlı online sözlükte ise “koleksiyonlarının önemli bir bölümü makine tarafından okunabilir formatta olan ve bilgisayarlar aracılığıyla erişilebilir olan kütüphaneler” olarak tanımlanmıştır.

Dijital kütüphanelerin ortaya çıkışı ülkeden ülkeye bazı tarihi farklılıklar gösterse de temelde aynı ortak amaca hizmet etmektedir. Dünyanın neresinde olursa olsun koleksiyonundaki kaynakları dijital ortama aktararak açık erişimli hale getiren her kütüphane, bilginin kolay erişilir olmasını ve yaygınlaşmasını sağlayarak dünyada bilgi toplumunun oluşmasına katkı sunmaktadır.

Uluslararası Kütüphane Dernekleri Federasyonu (IFLA) dijital kütüphanelerin faaliyetlerine yönelik yayınladığı vizyon bildirisinde yer verdiği, “herhangi bir format ve coğrafi olarak kısıt olmaksızın, bilgiye ve bilgi kaynaklarına 7/24 açık erişim sağlamak, dijital

teknolojinin tüm imkanlarını değerlendirmek ve kullanıcılara mümkün olan en geniş hizmeti sunabilmek için kütüphaneler, arşivler ve müzelerin kendi aralarında ve başkalarıyla işbirliği yapma yeteneklerini zenginleştirmek” ifadeleriyle dijital kütüphanelerin kuruluş amaçlarına vurgu yapmıştır.

Fikri altyapısına 1945’de yayınlanan ve bilgi toplumunun geleceğine dair önemli öngörülerin yer aldığı Vannevar Bush imzalı “Düşündüğümüz Gibi” adlı makalede rastladığımız dijital kütüphaneler düşüncesi, e-kitabın mucidi olarak kabul edilen Michael S. Hart tarafından 1971’de çalışmaları başlatılan Gutenberg projesi ile uygulama alanı bulmuştur. 1990’ların başında ABD Kongre Kütüphanesinin başlattığı “Amerikan Memory” projesi ile Fransız Millî Kütüphanesi tarafından yapılan dijitalleştirme çalışmaları, diji-

tal kütüphaneler için ilk ciddi adımları oluşturmuştur. 1995’de ABD, ardından 1996’da İngiltere, ülkelerinde dijital kütüphane kurma girişiminde bulunan üniversitelere fon desteği sağlayarak dijital kütüphanelerin yaygınlaşması için yoğun çaba sarfetmişlerdir. İnternetin yaygınlaşmasıyla 90’lı yılların sonuna doğru geleneksel kütüphanelerin bir parçası olarak hayatımıza girmeye başlayan dijital kütüphaneler, oluşturulan standartlar ve işbirlikleriyle bugün dünyanın herhangi bir yerinden erişilebilir hale gelmişlerdir.

Dijital kütüphane uygulamalarının bir diğer unsuru da açık erişim konusunda yapılan çalışmalar ve 2000’li yılların başlarından itibaren artan bir ivme ile hayata geçirilen ulusal ve uluslararası dijitalleştirme projeleridir.

Günümüz dijital kütüphanelerinin büyük bir kısmı geleneksel kütüphanelerdeki tarihi ve kültürel koleksiyonların dijital ortama aktarılmasıyla oluşturulmuştur. Devam eden benzeri çalışmalar dijitalleştirmeyi kütüphaneler için önemli hizmet başlıklarından biri haline getirmiştir. Koleksiyonun durumu, teknik ekipman, personel, iş hacmi ve süresi gibi değişkenlere bağlı olarak farklı iş süreçlerine tabi olan dijitalleştirme çalışmaları, uzun vadede sağlayacağı toplumsal faydaya rağmen hâlâ maliyetli ve karmaşık bir operasyondur.

DÜNYADAN VE TÜRKİYE’DEN ÖNEMLİ DİJİTAL KÜTÜPHANELER

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile bilgiye hızlı erişim ihtiyacı, dijital kütüphanelerin çoğalmasına yol açmıştır. Ancak okurun kitaplara ilgisi ve araştırmacıların bilgi arama davranışları çoğunlukla hâlâ gelenekseldir. Bununla birlikte başta bilimsel çalışmalar olmak üzere bilgiye hızlı erişim konusunda araştırmacının imdadına dijital kütüphaneler yetişmektedir.

Bilgiye erişimin önündeki engelleri kaldıran dijital kütüphaneler, bu haliyle geleneksel kütüphanelerin bilgi sağlayıcı görevlerini yerine getirmekte, belki de çok uzak olmayan bir gelecekte tamamen değişecek bir hizmet şekline alan açmaktadır.

Günümüzde yerli ve yabancı birçok

kütüphane ve platform dijital koleksiyonlarıyla bilim ve kültür alanına hizmet sunmaya devam etmektedir. Burada araştırmacıları cezbeden birkaç kütüphanenin ismini anmak yerinde olacaktır.

Amerikan Kongre Kütüphanesi ve UNESCO ortaklığında hayata geçirilen “World Digital Library” 193 ülkeden 20 bin civarında kaynağa evsahipliği yapmaktadır. Üniversitelerin ve araştırma merkezlerinin ortak girişimi olarak hizmet veren “HathiTrust”, 20 milyon civarında kitaba erişim imkanı sunan “Internet Archive”, Fransa Millî Kütüphanesinin dijital arşivi konumundaki “Gallica”, AB üyesi ülkelerin tamamının kütüphane ve müzelerinden dijital kaynakların yer aldığı Avrupa Dijital Eserler Platformu “Europeana” ve farklı dillerde 5 binden fazla çocuk kitabını içeren “International Children’s Digital Library” önde gelen dijital kütüphane örneklerindedir.

Ülkemizde de önemli kütüphaneler gerçekleştirdikleri projelerle koleksiyonlarını dijitalleştirerek araştırmacıların kullanımına sunmuşlardır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Millî Kütüphane, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Marmara Üniversitesi Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Kütüphanesi ve İslâm

Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi günümüzde dijital kütüphane hizmetleriyle araştırmacılara hizmet sunan kurumlardır. **Z**

KAYNAKÇA

- 1 Christine L. Borgman, “What are Digital Libraries? Competing Visions”, *Information Processing and Management*, 35, 1999, 227-243.
- 2 Esmeray Karataş Ateş, “Dijitalleştirme Süreci ve Dijital Kütüphane Uygulamalarına Bir Bakış”, *Electronic Turkish Studies*, 2015.
- 3 Fatoş Subaşıoğlu, “Dijital kütüphaneler: Tanımlama sorunu”, *Türk Kütüphaneciliği* 15/1, 2001, s. 45-54.
- 4 Gary Cleveland, “Digital Libraries: Definitions, Issues and Challenges”, 1998. <https://archive.ifa.org/NV5/op/udtop8/udt-op8.pdf> (Erişim tarihi: 21 Eylül 2020).
- 5 IFLA, Digital Libraries Conference and The Future of Digital Libraries Within IFLA, 2009. <http://www.ifla.org/en/news/digital-library-futures-conference-and-the-futureof-digital-libraries-within-ifla> (Erişim tarihi: 22 Eylül 2020).
- 6 Joan M. Reitz, ODLIS: OnLine dictionary for library and information science. https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_d.aspx (Erişim tarihi: 21 Eylül 2020).
- 7 Kasım Binici, “Dijital Kütüphaneler”, *Bilgi Merkezleri: Kütüphaneler, Arşivler, Müzeler* içinde, haz. Hüseyin Odabaş ve Mehmet Ali Akkaya, Hiperayın, 2017, s. 319-362.
- 8 Laura Manley ve Robert P. Holley, “History of The Ebook: The Changing Face of Books”. *Technical Services Quarterly*, 29/4, 2012, 292-311.
- 9 Selçuk Aydın, “Bilgi Merkezlerinde Sayısallaştırma Projeleri”, *Kütüphane ve Arşiv Kurumlarındaki Uygulamalarda Yenilikçi Yaklaşımlar* içinde, haz. Alpaslan H. Kuzucuoğlu, Hiperayın, 2020, s. 171-194.